

דעת הלכה

יצא לאור ע"י בית ההוראה
"שערי הוראה"
נערך ע"י הרב יוסף
אייזנשטיין שליט"א מרבני
בית ההוראה מו"צ ומח"ס
דעת הלכה וש"ע השל"ה
לפי סדר דף היומי בהלכה

גליון חג הפסח 2

דיני ומנהגי ליל הסדר

סדר הקערה

- א. מביאים לבעה"ב קערה שיש בה ג' מצות, מרור, חרוסת וכרפס, ומי מלח ושני תבשילין אי' זכר לפסח וא' זכר לחגיגה, ונהגו בבשר וביצה. (שו"ע סי' תע"ג ס"ד). מסדרים הקערה מעומד (לוח הליכות יום). לובשים בגד לבן. (מ"ב סי' תעב ס"ק יג).
- ב. מביאים הקערה רק לפני מי שאומר ההגדה דהיינו בעה"ב (שועה"ר שם סכ"ד), ושאר בני הבית נוטלין ממנו. (מ"ב סי' י"ז). ואף למנהגינו שכולם אומרים ההגדה, כיון שהם בשולחן אחד נחשב שהקערה לכולם, ורק לכבוד בעה"ב מניחים לפניו. (עי' מ"ב שם, שלמי מועד מהגרשז"א).
- ג. בשו"ע (סי' תעג ס"ג) משמע שמביאים הקערה אחר כוס ראשון, אך נהגו לסדרן בתחילת הסדר קודם קידוש. (פמ"ג משב"ז סי' תפ"ו).
- ד. ג' מצות, יש שלא היו מפסיקין במפה ביניהם (דרכי חיים ושולם אות תקפד), ובחיי אדם (כלל ק"ל) כתב שלהפסיק זה מנהג בורות. אך נהגו להפסיק ביניהם, (סידור האריז"ל קול יעקב עמ' קעח, תפא"י סוף פסחים, ליקוטי מהרי"ח ח"ג הנהגת הסדר, ועי' טעמי המנהגים פסח כה), וכך המנהג הפשוט. מ"מ בשעת לחם משנה, טוב לקרבן יחד. כ"כ הפוסקים.
- ה. בשבת נחלקו המקובלים, אי מניחים י"ב מצות בסדר או לא.
- ו. מי מלח, בשבת יעשה קודם שבת (מ"ב סי' תעג ס"ק כא) ואם לא עשה קודם שבת יעשה רק מעט לצורך טיבול הלילה, ולא יעשה מי מלח עזין, כי בי' שלישי מלח ושליש מים אסור אף מעט. (שו"ע סי' שכא ס"א ב'). ולכתחילה גם ביו"ט יקפיד ע"ז (עי' חיי אדם כלל קל, וקצש"ע סי' קיח ס"ד).
- חרוסת יכין מערב שבת ויו"ט. לא הכין מבעוד יום, יחתוך הפירות חתיכות גדולות, סמוך לסעודה, בסכין ולא בכלי המיוחד לכך. ויערב היין שיתנהו תחילה בכלי ועליו הפירות, ויעשה בלילה רכה ע"י שיתן הרבה יין, ויערבנה באצבע ולא בכלי. (מ"ב סי' שכא ס"ק סח).
- ז. בשר נהגו בזרוע (שו"ע סי' תעג ס"ד), ע"ש זרוע הנטויה (מ"ב

- ס"ק כז), וצלוי על גחלים, זכר לקרבן פסח (שו"ע ומ"ב שם), ואסור לאכול הזרוע בלילה שאין אוכלים צלי בלילה, ואסור לצלותו בליל יו"ט [ובשבת בוודאי אסור] אא"כ יאכל ממנו ביו"ט. ובחיי אדם כתב רע עלי המעשה שזורקין אותו משום ביזוי מצוה (מ"ב ס"ק לב).
- ח. ורבים נהגו, לבשלו ואח"כ לצלותו, ובאש ולא ע"ג גחלים. ולקחו כנף עוף ולא בשר ממש, שלא ידמה לקרבן פסח. (עיין ליקוטי טעמים ומנהגים חב"ד). ויש שלקחו צואר עוף (גארגיל). (הגש"פ אור המלכות - באיא"ן).
- ט. הביצה, מבושלת או צלויה (שו"ע שם). יש שנהגו בלי קליפתה. ויש שנהגו מבושלת עם קליפתה (אור המלכות באיא"ן). נהגו לאכול בתחילת הסעודה ביצה מבושלת זכר לאבילות, שلیل ת"ב נקבע בליל פסח, ועוד זכר לחורבן, ולא יעשו יותר מב' טיבולים. (שו"ע סי' תע"ו ס"ב). אך בליקוטי מהרי"ח ור"פ מקוריץ ועוד דנהגו לטבלו במי מלח, וכ"כ בהגש"פ אור המלכות.
- י. סדר הקערה הוא ע"פ האריז"ל ב' סגול, ורומז לענינים גבוהים, ונוהגים לומר בפה.

ארבע כוסות

- א. מצוה מדברי סופרים, ואין מברכים אשקב"ו לשתות ד' כוסות, כיון שהם מופסקים (כלבו, רוקח), ועוד כי כוס ראשון של קידוש יש בכל יו"ט, וא"א לברך על ג' כוסות כי המצוה ד'. (אבודרהם).
- ב. תקנוהו כנגד ד' לשונות של גאולה, כנגד ד' כוסות של פרעה, כנגד ד' מלכויות, כנגד ד' כוסות של פורענות שמשקה לאומות העולם, וכנגד ד' של נחמה לישראל, (ירושלמי פסחים פ"י ה"א).
- ג. בליל פסח אינו מקדש עד שתחשך (תע"ב ס"א), ואי אפשר לקדש מבעוד יום כבכל שבת ויו"ט, כי אכילת מצה הוקשה לפסח שנאכל רק בלילה והקידוש בשעה שראוי למצה (ט"ז א'), אף כי ממילא אנו מפסיקים הרבה עד הסעודה, אך ההגדה אינה הפסק כי היא מצורכי הסעודה כיון שמחויב בה. (הליכות שלמה פ"ט ד"ה מט).

ועוד שכוס של קידוש הוא אי מד' כוסות וכולם נגררים
אחר הגדה מצה ומרור. (מג"א א', מ"ב סק"ד).

ד. בד' כוסות של פסח אף אם שומעים הקידוש מאחר מ"מ
חייב השתיה על כל אדם. (שוע"ר סכ"ב, מ"ב ס"ק לו). ולא
כשבתות ויו"ט שיכול לשמוע קידוש מאחר ואין צריך
לשתות הכוס. ובתוס' פסחים (צ"ט): ד"ה לא יפחתו
נסתפק בזה, וסיים ונראה להחמיר. וחי' בהליכות
שלמה כיון שיש בזה ספק, לכן מי שאין יכול כלל
לשתות מחמת חליו יוציאנו אחר בשתיה.

ה. יין: ד' כוסות צריך דוקא יין, ואי אפשר לצאת בפת, ואף
עני המתפרנס מהצדקה ימכור מלבושו או ילווה וכו'
בשביל יין לד' כוסות. (סי' תעב ס"י"ג).

ו. מי שאין שותה יין כי מזיקו או שונאו, צריך **לדחוק
ולשתות ד' כוסות** (שו"ע סי' תעב ס"י), אף שכואב ראשו
מזה, ואין בכלל זה שיפול למשכב. (מ"ב ס"ק לה).
וראוי לחזור אחר יין גמור, (פמ"ג משב"ז סו"ס תעב, פ"ח
סי' תפג).

מיץ ענבים: לכתחילה אפשר לקחת מיץ ענבים, (תשו'
והנהגות ח"ב רמג בשם הגאון מטשעבין והגרי"ז, ובהלכות חג בחג
פ"ט הערה 24 בשם החזו"א, הליכות שלמה פסח פ"ט ס"יא).
אולם מי שאפשר לו, ודאי ראוי שיקיים מצוות קידוש
וד' כוסות ושמת יו"ט בהידור ביין גמור. (הליכות שלמה
א"ה 78 שם). ודעת הרב וואזנר שלכתחילה במיץ ענבים
טבעי יוסיף רוב יין, ובמיץ 100% טבעי מספיק מעט יין.
(מבית לוי עמ' רפט), וכן דעת הגר"נ קרליץ.

ויש להוסיף עוד שהרמב"ם (ח"מ פ"ז ה"ט) כתב שישתו
יין מזוג שצריך שתיה שתהי' עריבה, ובשוע"ר (סי' תעב
ס"י) הוסיף שתיה עריבה דרך חירות. ובמקראי קודש
שנשים לכתחילה במיץ ענבים, כיון שיין המשכר משום
שמחת יו"ט ונשים שמחתם בבגדים ותכשיטים.

וי"א שאין לקחת מיץ ענבים לד' כוסות, (הגר"מ פינשטיין
הגש"פ קול דודי סי' ג'), כי צריך יין המשמח שהוא דרך
חירות. וי"א שאין לשתותו לכתחילה (הגרי"ש אלישיב
שבות יצחק פסח פ"ב), ומי שקשה לו מאד ימזוג מיץ
ענבים עם יין בשיעור שישאר טעם חריפות היין. (הגש"פ
עם פסקיו).

ולהוסיף מים למיץ ענבים, דעת הגרשז"א (הליכות שלמה
פסח פ"ט ס"י"ג) שאינו כיון כי טעמו חלש, ואף קצת מים
(שם א"ה 90). והרב וואזנר שם כתב שמותר להוסיף כל
שנשאר מורגש הטעם היטב, והכל לפי הענין.

ז. בד' כוסות י"א שצריך לשתות **לכתחילה כולו**, ובדיעבד
רוב כוס אף שמחזיק כמה רביעיות, (סי' תעב ס"ט), ואין
די בשתיית רוב רביעית כבכוס של קידוש בכל שבת
ויו"ט. אף שלדינא קיי"ל כדיעה א' דאין צריך רק רוב

רביעית, טוב לחוש לדיעה זו. (מ"ב ס"ק לג).

ח. בד' כוסות מצוה לחזור אחר **יין אדום**. (סי' תעב ס"יא),
דכתיב אל תרא יין כי יתאדם, וגם זכר לדם שהי' פרעה
שוחט בני ישראל. (מ"ב ס"ק לח). ואם מותר **למזוג יין לבן
באדום** ביו"ט, במ"ב (סי' שכ ס"ק נו) הביא דמכוין
לצביעה לפמ"ג מותר, ולחיי אדם בנשמת אדם (כלל כד ג)
נכון להמנע מזה. ויש לחוש לזה. (הליכות שלמה פ"ט ה"ה)
וכ"כ מבית לוי שם. אמנם אם יעשה להיפך שישפוך
הלבן לאדום מותר עי"ש. אך הוסיפו שם שע"י תערובת
דבר אחר כצבע מאכל וכדומה אינו נחשב אדום דצריך
שמצד היין יהיה אדום. והגר"ח קנייבסקי סובר דאף
ע"י יין אינו נחשב אדום רק כשיעור יין מזוג.

ט. יש שהקפידו לקחת לד' כוסות **כוס זכוכית** שיראה היין
אדום. (יעב"ץ בהגהות לסידור שער השמים, וכן נהגו בצאנז).

י. צריך לשתותן על הסדר, (סי' תעב ס"ח). כוס ראשון
לקידוש, כוס שני להגדה וגאל ישראל, כוס שלישי
למצה וברהמ"ז, כוס רביעי להלל וברכתה.

יא. שתאן זה אחר זה, לא יצא. (סי' תעב ס"ח). **שתה מכוס א'
אף שאומר הגדה בנתיים**, להפמ"ג לא יצא. (מ"ב סי' תעב
ס"ק כה). ובביה"ל שם ד"ה על הסדר חולק, וצ"ע.

יב. צריך להזהיר לנשים שיאמרו **סדר ההגדה בין הכוסות**.
כי נחלקו הראשונים מה הפ"י שתאן בבת אחת לא יצא,
לרש"י היינו בפעם אחת, או יש מפרשים בלא שהי'
בינתיים, אבל שהה בינתיים יצא בדיעבד. ולרשב"ם רק
כשאומר הגדה בינתיים יצא. וב"י כרש"י, ופ"ח
כרשב"ם. (ביה"ל סי' תעב ד"ה שלא כסדר).

יג. **ברכת היין**: לרא"ש ושו"ע **מברכים בפה"ג רק על כוס
א' וג' ולא על ב' וד'**. (סי' תע"ד ס"א). אע"פ שכל אחד
מצוה בפני עצמו, כיון שאין היסח הדעת משתיה אין
לברך, רק אחר ברהמ"ז. (מ"ב ס"ק א').

יד. לר"י ורמב"ן ורמ"א **מברכין בפה"ג על כל כוס וכוס**.
הטעם כי כל כוס וכוס מצוה בפני עצמו. (מג"א סק"א).
ועוד כיון שתיקנו ד' כוסות הרי זה כמתנה לצאת רק
כוס זה. (ט"ז סק"א). והמרדכי כתב כיון שכל כוס נתקן
לענינו, מסיח דעתו עד שיגיע זמנו. (הגהות רע"א).
ובמלחמות ור"ן כתבו דמשהתחיל בהגדה או בברכת
אשר גאלנו אסור בשתי', והוי הפסק. (ביאור הגר"א).

טו. **לשתות בין כוס ראשון לשני**, למחבר מותר לצורך גדול,
(סי' תעב ס"ג), עד שימזוג כוס שני ויתחיל ההגדה, ואח"כ
אסור. (ביה"ל ד"ה הרשות). ולרמ"א מותר רק בהיה דעתו
לשתות עוד, אבל אם לא חשב לשתות, צריך לברך
בפה"ג, ונראה כמוסיף על הכוסות ואסור. (מ"ב ס"ק יג).

לשתות שאר משקים או מים, עד שהתחיל הגדה מותר,

ואחר שהתחיל יחמיר לכתחילה, ובצורך הרבה יש להקל (הליכות שלמה פ"ט לד, מבית לוי עמ' רחצ).

כשיש לו ספק אם יוצא ד' כוסות, כגון אם לא התחיל לומר הגדה עד אחר חצות, לא יברך על כל כוס. (פמ"ג סי' תעג א"א א'). או כשאין לו יין ושותה מיץ תפוחים, לא יברך על כל כוס. (שעה"צ סי' תפ"ג ח').

טז. **ברכה אחרונה** אין מברכים רק אחר כוס האחרון בלבד. (רמ"א סי' תעד).

יז. אף ששוהה יותר מזמן עיכול בין כוס א' לבי' באמירת ההגדה. ותי' על זה, (א) שכל זמן שאצטומכא פתוחה לאכול עדיין לא מתעכל המזון במעיו, (שועה"ר סי' תע"ג סי' י).

יח. כי אין כאן היסח הדעת מלשתות, ואין מסתפק בשתי' זו כי צריך לשתות ד' כוסות, אינו חייב עוד בברכה אחרונה, ועיי"ש. (א"א מבוטשאטש סי' תעד ס"א).

יט. כיון ששוהה לדבר שמחויב בו ומצרכי הסעודה אינו הפסק אף שעובר שיעור עיכול, ואדרבא אם יברך נראה כמסיח דעת מהסעודה ולא יהא קידוש במקום סעודה. (מנחת שלמה ח"א סי' יח, הליכות שלמה).

כ. יתכן שהשיעור עיכול ביין גדול, אך לא במיץ ענבים. (מבית לוי עמ' רצז).

כא. אמנם יש שכתבו שאם יעבור שיעור עיכול יברך ברכה

אחרונה. (מעשה אורג קאמרנא פסחים פ"ח, נימוקי או"ח, שבות יצחק פסח פ"ח א בשם הגר"ש אלישיב).

יח. כוס של קידוש ושל ברכת המזון צריך **שטיפה והדחה**. (פמ"ג משב"ז תפו סק"א, מ"ב תעט סק"א), אבל כוס שני ורביעי אין צריך. (מ"ב תעג ס"ק סח).

יט. אם אפשר ימזוג לו אחר דרך חירות. (רמ"א סי' תעג ס"א). ויש שנהגו שבכוס של קידוש מזגו לעצמו, ובשאר כוסות מזגו להם. (לוח הליכות יוס).

כ. **הסיבה**, ד' כוסות צריך לשתותם בהסיבה. שמה בלא הסיבה למחבר לא יצא, ורמ"א כתב שבזמן הזה שאין דרך להסב יצא בדיעבד בלא הסיבה, כדעת ראבי"ה. ולכן כוס ג' וד' שאסור לשתות שם שנראה כמוסיף על הכוסות לא יחזור וישתה. וכוס שני שמותר לשתות בתוך הסעודה יחזור וישתה. וכוס א' כתב רמ"א שיחזור וישתה בלא ברכה (סי' תע"ב ס"ז), אך במ"ב ס"ק כא מביא כיון שאנו נוהגים שאין שותים בין ראשון לשני שלא ישתכר, לכן גם בזה לא יחזור וישתה. **נשים** אין צריכות הסיבה (סי' תע"ב ס"ד).

כא. **עומד ומהלך** בודאי לא יצא אף לראבי"ה, וצריך לחזור ולשתות. ואף נשים שסומכות על ראבי"ה שאין צריך הסיבה, מ"מ צריכות לישב. (הליכות שלמה פ"ט יט).

כב. בשעת **ברכה** לא יסב, כמו בהגדה והלל. (ברכ"י תעג י"ד).

סימני הסדר מיוחסים לרש"י או לתוס'

למהר לסדר. וגם כי במורא גדול גילוי שכינה זה יותר מביאת המלאכים.

ה. טעה ולא הזכיר בקידוש, של שבת או של יו"ט, צריך לחזור ולקדש (סי' תפז ב'), ואינו חוזר על שהחיינו. טעה רק בחתימה, דילג של שבת לא יצא, דילג של יו"ט יצא. (מ"ב תפ"ז סק"ז וביה"ל שם), ולח"א בכל אופן יצא, וצ"ע. ובהליכות שלמה (תפלה פט"ז ס"א ד"ה א) דספק ברכות להקל, ולא יחזור.

ו. יום טוב שחל במוצאי שבת אומרים יקנה"ז. יין קידוש נר הבדלה זמן.

ורחץ

א. **נוטלין ידים** לפני הכרפס שאוכל בטיבול במשקה. ולא יברך על הנטילה. (סי' תע"ג ס"ו).

ב. אף אותן שאין נוהגין ליטול ידיהם כל השנה לדבר שטיבולו במשקה, יטלו היום, כדי שיהא שינוי לתינוקות וישאלו (שעה"צ ס"ק סט). דיני הנטילה במים וכלי, ואיסור הפסק בשיחה בין נטילה לאכילה, **כנט"י לסעודה**. (מ"ב סי' קנח כ', הליכות שלמה פ"ט א"ה 183, וכן דעת החזו"א והגר"ש"א).

קדש

א. נחלקו המנהגים, אי רק בעה"ב מקדש (שועה"ר סי' תעב סכ"ב), או כולם מקדשים יחד (ויגד משה סי' טו ז', מבית לוי עמ' רצז), מ"מ צריך שידעו כולם שהכוס של ד' כוסות הוא גם כוס קידוש ויודיעו למסובים, או שיגביהו לכה"פ הכוס. (הליכות שלמה פסח פ"ט כא).

ב. ברכת שהחיינו צריך לכוון על כל מצוות היום. עצם היום, ד' כוסות, מצה ומרור (ברכי יוסף סי' תעג ס"ק א', סידור בית יעקב הגדה קידוש ד'). ויש שהכריזו כן קודם קידוש. (הליכות שלמה פ"ט א"ה 151).

ג. יש סוברים שהנשים לא יענו אמן על ברכת שהחיינו, שכבר בירכו בהדלקת נרות, ויהיה הפסק בין ברכה לשתיה (מקראי קודש פסח ח"ב סי' לח, מועדים וזמנים הגש"פ), אמנם לרוב פוסקים אפשר לענות אמן, כי זה מסדר הקידוש, ובפרט בליל פסח שהברכה גם על שאר מצוות היום. (הליכות שלמה פ"ט כב, שבה"ל ח"ג סי' סט).

ד. יו"ט שחל בשבת, אף שבכל יו"ט נחלקו בזה המנהגים אי לומר הזמירות קודם קידוש, בליל פסח לא נהגו לאומרו, ויש אומרים רק שלום עליכם. והטעם כדי

- ג. למקילים בזה כל השנה, אין להקפיד לנשים להסיר הטבעות. (הליכות שלמה פ"ט ד"ה ג).
- ד. יש נוהגים שרק בעה"ב נוטל ידיו (ויגד משה סי' טז ב', מבית לוי עמי' רצט, מקראי קדש) ויש נוהגים שכולם נוטלים (עיין מקראי קודש בשם מרדכי ועוד).
- ה. שכח ובירך ענט"י, טוב שיביא עצמו לידי חיוב נטילה שנית. (כפה"ח ס"ק קז, הליכות שלמה פ"ט ח).

כרפס

- א. האר"י הק' מזהיר לקחת דוקא **המין הנקרא כרפס**, וכן במ"ב סי' תעג ס"ק יט בשם מהרי"ל. בשו"ת חת"ס או"ח סי' קלב בשם רבו ר"נ אדלר כתב שזה צעליר, ובלוח א"י שזה סלרי שמצוי בא"י [וכנראה לא הי' מצוי בחו"ל]. ובמג"א (סי' תע"ג סק"ד) פטרוזיליה, אך תמה דטוב מבושל מחי. ובערוך השולחן (סי' תעג ס"י) כתב ע"ז ואין אנו יודעים מה הוא, ואנו נוהגים ליקח בצלים או צנון (וכן בקיצושי"ע ק"ח ב', או תפוחי אדמה). (עי' ויגד משה סי' יז ז' שכן נהגו, וכן נהג הח"ח). ובהליכות שלמה (פ"ט כה) חשש שאין אוכלין סלרי בפ"ע כלל, ותפ"א משביע ולא גריר, ולכן לקח מלפפון.
- ב. הטיבול קודם הברכה. (מג"א סי' תעג טו דלא כמהרי"ל, ח"י סי' תעה ח', שועה"ר סי' תעה יב).
- ג. המנהג לאכלו **בלא הסיבה**, (ברכ"י סי' תעג יד, ליקוטי מהרי"ח). ויש מסיבים (אבודרהם, קיצושי"ע ק"ט ג', הגדת בריסק).
- ד. פוטרים בברכה זו את המרור, ואינו מברך אחריו, וכיון שהוא ספק יטול פחות מכזית. (סי' תע"ג ו', מ"ב ס"ק נג).
- ה. גם אם אכל כזית אין מברך אחריו, כי פוטר המרור ונפטר בברהמ"ז. (מ"ב ס"ק נו).
- ו. אף בבירך ברכה אחרונה על הכרפס, אינו מברך על המרור, שהוא כדברים הבאים בסעודה, ונפטר בהמוציא. (ביה"ל ד"ה ואינו מברך).
- ז. יש להחמיר **שלא להפסיק בדיבור** עד אחר אכילת המרור, ולברכת אשר יצר ושאר דברי מצוה מותר. (הליכות שלמה פ"ט כז ד"ה נו).

יחץ

- א. יקח מצה האמצעית ויבצע לשתים, (סי' תעג ס"ו), וחלק הגדול לאפיקומן (מ"ב ס"ק נח) שהוא עיקר המצוה (ט"ז סק"ט), או כי צריך ב' כזיתים. (ב"ח ד"ה כתב).
- ב. יש נוהגים שפורסין המצה בתוך המפה מכוסה. (וכן בלקוטי טעמים ומנהגים חב"ד).

מגיד

- א. מצות **סיפור יצי"מ בליל פסח**, אף שבכל יום ולילה יש

- מצוה מהתורה להזכיר יציאת מצרים, (א) בכל יום יצא בזכירה בלב ובעיון, ואולי מדרבנן בדיבור, אבל בליל פסח נאמר והגדת דווקא בפה. (פמ"ג פתיחה כוללת ה' ק"ש סק"ד, מנ"ח מצוה כא). (ב) בכל יום בזכירה בעלמא, אבל בליל פסח צ"ל בסיפור. (מעשה ניסים, מלבי"ם בא יג ועוד). (ג) בליל פסח צ"ל בדרך שאלה ותשובה לבן או לאחר. (מנ"ח שם, וכ"מ בחינוך). (ד) הזכירה בליל פסח נמנה במנין המצוות משא"כ הזכירה בכל יום. (מנ"ח שם). (ה) בכל לילה די בסיפור פעם אחת בלילה, משא"כ בליל פסח המצוה היא כל הלילה.
- ב. אין מברכין על מצוה זו. (א) דכבר יצא באמירת זכר ליציאת מצרים בקידוש או בק"ש. ואף שנתבאר שיש תוספת בלילה זו, אין זו חיוב נפרד רק הרחבת המצוה (שלמי מועד). (ב) אין שיעור ואף בדיבור בעלמא יוצא. (ג) אין מברכין ברכה לברכה דאשר גאלנו. (ד) אין מברכים על מצוה מופסקת. (ה) יוצאים בברכה דאשר גאלנו.
- ג. רבים המסובים יחד, די **ש אחד מספר** ברחבה ויוצאים כולם בשמיעה. (הליכות שלמה פ"ט לא).
- ד. כולם אומרים יחד ההגדה, (מבית לוי עמי' שא). ובערוך השולחן ס"ב שכיום שכולם מבינים וקורין לעצמן לא נהגו לבאר להן. [בזה מובן המנהג שלא שחו שום שיחה כלל ואפי' בדברי תורה בכל עריכת הסדר].
- ה. אך בהליכות שלמה (שם ל') שצריך האב לתת תשובה על השאלות, ובפרט בהסיבה וטיבול שאין מובן בזמנינו, שאין זה דרך חירות, ויבאר האיך בעבדים היינו מיושב כל השאלות.
- ו. בשו"ע כתוב יאמר הא לחמא עניא, עד מה נשתנה, ו**יסיר הקערה** מהשולחן ויניחם בסוף השולחן כאילו כבר אכלו (סי' תע"ג ס"ו), ובשולחן קטן יסירם לגמרי, כדי שישאלו למה מסלקין אותן, (מ"ב ס"ק סה). ובמג"א (ס"ק כה) ושועה"ר (סני"ח) שלא נהגו בזה, כי יודעים שאין עיקר האכילה מהם. ונהגו **בכיסוי המצות** (ערוך השולחן סי' תעג סכ"א). וקודם מה נשתנה **מוזגין כוס שני**. (שו"ע שם ס"ז).
- ז. שאלות מה נשתנה, עיין בהגדה שיש נוסחאות קושיא ב' אין אנו מטבילין, קושיא ג' אנו אוכלים שאר ירקות.
- ח. הנשאל אין צ"ל מה נשתנה (מ"ב סי' תעג ס"ק ע"ז), אך בלוח הליכות יום כתוב ואח"כ כולם שואלים בצוותא. וכן נהג הגרש"ז אורבך זצ"ל.
- ט. בכל אמירת ההגדה צ"ל **המצה מגולה**, (סי' תעג ס"ז), כי לכן נקרא לחם עני, שעונין עליו דברים הרבה. (מ"ב ס"ק עו), אך כשנוטל הכוס כשאומר והיא שעמדה, וכשאומר לפיכך, ובברכת אשר גאלנו, מכסה הפת, (שו"ע שם), שלא

יראה בושתו (מ"ב ס"ק עח).

י. אין לומר ההגדה בהסיבה אלא באימה ויראה. (מ"ב ס"ק עא).

יא. משעה שמתחיל ההגדה אין לשתות יין. (ביה"ל סי' תעג ס"ג ד"ה הרשות). ולשתות שאר משקים או מים, עד שהתחיל הגדה מותר, ומשהתחיל ההגדה יחמיר לכתחילה, ובצורך הרבה יש להקל. (הליכות שלמה פ"ט לד, מבית לוי עמ' רחצ).

יב. הפסיק בין הגדה והלל לאשר גאלנו יש להסתפק אם הפסיד הברכה. (הליכות שלמה פ"ט לו).

רחצה

א. יאמר לפני הרחיצה, רחצה, מוציא, מצה, ואמירת לשם יחוד, כי אין להפסיק אחר רחיצה בדיבור (מבית לוי עמ' שג, לוח הליכות יום), וי"א שאין זה הפסק כי זה צורך הסעודה. (ליקוטי מהרי"ח).

ב. באמירת הגדה והלל הסיח דעתו משמירת ידיו ולכן מברכים בברכה (מ"ב סי' תעה סק"א). אך אם יודע ששמרם היטב, נכון שיטמא ידיו כדי שיוכל לברך. (ביה"ל שם ד"ה יטול).

מוציא מצה

א. מצות אכילת מצה גם בזמן הזה היא מדאורייתא, שאין אכילת מצה תלויה בקרבן פסח אלא היא מצוה בפני עצמה, (רמב"ם חו"מ פ"ו ה"א). מצות עשה של אכילת מצה משומרת בליל פסח היא יחידה נשארת לנו מכל מצות אכילה שבכל התורה, אין לנו פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מעשר שני, רק מצוה א' משנה לשנה. (שו"ת חתם סופר ח"ה - השמטות סימן קצו).

ב. נוטלים ג' מצות, שתי שלימות לחם משנה, והפרוסה בין שתיהם, כי צריך לחם עני שדרכו בפרוסה. (סי' תעה ס"א, ומ"ב סק"ב). ויש נוטלים ב' מצות. (ביאור הגר"א סי' תעג ס"ד).

[לרי"ף ורמב"ם די בשתי מצות, היינו מצה ומחצה, כי לחם עני הוא מחצה, והוא מלחם משנה. ובחילוף מנהגים ובה"ג כשחל בחול די בב' מצות, ובשבת צריך ג' מצות ב' לחם משנה, ובני א"י אף בשבת נהגו בב' מצות, וכן פסק הגר"א. אמנם לתוס' ורא"ש צריך תמיד ג' מצות, דאף ביו"ט פסח צריך שלמים לחם משנה, וכן פסק בשו"ע. (טור סי' תעה ובי"ש)].

ג. ג' מצות, זכר לקרבן תודה שיש בו ג' מיני לחמים שבאים מן המצה חלות ורקיקין ורבוכה, שכן יציאת מצרים היא כיציאה מבית האסורים, והיוצא מבית האסורים מביא קרבן תודה. (רא"ש הלכות פסח בקצרה, ועי' רמ"א סי' תעה ס"ז).

ד. מנהג העולם שאין המסובים על שולחן בעל הבית זוכים במצה, כדי שיהא לכם, וראוי למדקדקים לזוהר בזה. (שפת אמת סוכה לה, הליכות שלמה פ"ט ס"ד).

ה. בברכת המוציא יאחז שלשת המצות, וישמיט התחתונה, ויברך על אכילת מצה. (שו"ע שם, מ"ב שם). [כי נחלקו הראשונים אם ברכת המוציא היא על השלימה [מהלחם משנה] ואכילת מצה על הפרוסה, או להיפך ברכת המוציא היא על הפרוסה, כי היא הלחם שצריך לאכול בפסח, וברכת אכילת מצה על השלימה. (עיין טור שם, וביה"ל ד"ה ויברך). [ואין מברכים על מצה אחת ב' ברכות, כיון שאין עושין חבילות חבילות, (ביה"ל ד"ה כזית)].

ו. המחבר פסק יבצע מהשלימה העליונה ומהפרוסה משתיהן ביחד וכו', ויאכלם בהסיבה ביחד כזית מכל אחד. (שו"ע שם). יבצע משתיהן בבת אחת. (מ"ב סק"ג). כזית מהפרוסה כי מברכים על אכילת מצה ואין אכילה פחותה מכזית. וכיון שיש פוסקים דהמוציא היא על הפרוסה ועל אכילת מצה על השלימה צריך מכל אחת כזית. והסכימו האחרונים שצריך רק להכניס לפיהו ב' זיתים בבת אחת ולרסקם, אבל אין מחויב לבלוע שניהם בבת אחת רק יבלע כזית אחת בבת אחת, ואח"כ השאר. (מ"ב ס"ק ט').

בהליכות שלמה (פ"ט ד"ה פג) כתב שלדחוס בפיו ולאכול בחפזון במצות שלנו אין זו צורת אכילה, ולכן יאכל כראוי ברציפות במהירות רגילה. ובדינים והנהגות חזו"א, אכל המצה במהירות ולא הי' מכניס לפיו רק מעט מעט.

ז. שאר המסובים, אם אין אוכלים כזיתים מהג' מצות שצריך בעל הבית, רק מעט, ומוסיפין עליהם לכזית, אין צריכים לאכול ב' כזיתים ודי בכזית אחת. (הליכות שלמה פ"ט ס"מ, שבות יצחק בשם הגר"ש אלישיב פסח פ"ב). ויש שכתבו שטוב ליתן לפני כל אחד ג' מצות, (שבות יצחק שם), או ב' מצות (אגרות משה או"ח ח"ה סי' טז ד), או מצה וחצי. (מבית לוי עמ' שה).

ח. בביה"ל ד"ה כזית תמה מדוע צריך ב' כזיתים, ולא מצינו כן בראשונים זולת הרא"ש והמרדכי, ושתי המצות דבר אחד ויוצאים בכזית א' על כל הדברים עיי"ש, וצ"ע. ועיין בארחות רבינו ח"ב שלא חששו כלל לאכול ב' כזיתים.

ט. שיעור כזית מצה הוא לשיעור חזו"א 27 גרם, ולגר"ח נאה 17 גרם. במצות רגילות פחות מחצי מצה הוא 27 גרם ובדקות הוא כחצי מצה.

י. יאכלם בהסיבה (סי' תעה ס"א) אכל בלא הסיבה יחזור

- ו. יאכל בלא ברכה. (סי' תעב ס"ז). ואם אכל כזית אחד בהסיבה יצא. (ביה"ל שם ד"ה לא יצא).
- יא. צריך שיאכל הכזיתים כדי אכילת פרס. (סי' תעה ס"ו)
- יב. לזכור לכיון לצאת ידי מצוה באכילתה. (מ"ב ס"ק לד). ואם לא כיון יצא בדיעבד. (מ"ב ס"י ס"ק יז).
- יג. לשו"ע יטבלם במלח. ולרמ"א אין המנהג לטבלה במלח בלילה ראשונה. (סי' תעה ס"א). כי נראה יותר לחם עוני כשאינו טבול במלח. (מ"ב ס"ק ד).
- יד. הקיא המצה או המרור או ד' כוסות, יצא. (מנחת חינוך י"י, ארחות רבינו ח"ב עא)

מרור

- א. עיקר המצוה בחזרת. – חסה. (סי' תעג ס"ה). ומצוה לחזור אחריה אף כשמתוקה, שמצות מרור זכר למה שמררו המצרים את חיי אבותינו בעבודת פרך ונשתעבדו בתחילה בפה רך על ידי פיוסים ונתנו להם שכר ולבסוף מררו חייהם בעבודה קשה, לכן יש לאכול החזרת שתחילתה מתוקה ורכה וסופה קשה ומר. (שועה"ר שם ס"ל, ח"א כלל קל ס"ג, חכ"צ ס"י ק"ט, הליכות שלמה פ"ז סכ"א).
- ב. יש שנהגו לקחת חריין בתוך החסה. (ערוה"ש ס"ד, וכן נהגו רבים), אך בהליכות שלמה (פ"ט סמ"ח) כתב לכתחילה ראוי שלא לערב תמכא עם חסה.
- ג. יטביל מקצתו בחרוסת, וא"צ כולו. ויטבול קודם הברכה. (סי' תעה שועה"ר ס"ו, מ"ב ס"ק יג).
- ד. חריין לוקחים מפורר. (סי' תעג מ"ב ס"ק לו).
- ה. מצות מרור, עכשיו שאין לנו פסח, אינו אלא מדרבנן. (מ"ב שם ס"ק לג), ודי בשיעור כחצי ביצה של זמנינו ובדיעבד כשליש ביצה. (מ"ב ס"י תפו סק"א). והוא כ-20 גרם. (מבית לוי עמ' רצב) ואם אוכל עלים צריך לדחוק אותם יחד (מ"ב ס"ק מא)
- ויש סוברים שאין יוצאים בהם במתוק רק כשיש בהם מרירות. (חזו"א או"ח פסחים ס"י קכד דף ל"ט א, רידב"ז ירושלמי ברכות פ"ו ה"א)
- ו. מצוה מן המובחר לאכול הכזית כשהוא מרוסק בבת אחת, ויצא אף באכל הכזית מעט מעט. (מ"ב ס"י תעג ס"ק מג, שעה"צ ס"ק ס').
- ז. חרוסת היא מצוה (שעה"צ יא). ואין מברכים עליה כיון שטפלה למרור נפטר בברכת מרור. (טור).

כורך

- א. נוטל המצה השלישית ובוצע ממנה כזית. (סי' תעה ס"א. מ"ב ס"ק ט"ז).
- ב. וכורכה עם כזית מרור (שם). מצה מלמעלה ומלמטה ומרור באמצע. (קצשי"ע ק"ט ס"ז, וכן נהגו).

- ג. הטעם כי להלל צריך לכורכם יחד, ובזמה"ז אין יוצאים כך המצה דאורייתא דמבטל למרור דרבנן, ולכן הוא רק זכר למקדש. (מ"ב ס"ק טז).
- ד. מחלוקת למחבר טובלה בחרוסת, לרמ"א לא. (סי' תעה א). כי כבר קיימו המצוה בטיבול ראשון, ואין לחוש לארס כשאוכל עם מצה (מ"ב ס"ק יח) ועיקר דטובלין, ואם נהגו נהוג. (מ"ב ס"ק יט).
- ה. לכתחילה יכניסם בפה ביחד ואין צריך לבלוע ביחד כמו במצה. (מ"ב ס"ק כב). בהסיבה (שו"ע שם).
- ו. אומרים זכר למקדש כהלל (שו"ע שם). אף שבביה"ל ד"ה ואומר פקפק בזה משום הפסק, מ"מ כן נהגו העולם ע"פ המבואר בכל האחרונים.
- ז. לכתחילה לא יסיח דבר שאינו מענין הסעודה עד אחר אכילת כורך, שתעלה ע"ז ברכות המצה והמרור (שו"ע ס"א), ובדיעבד אינו צריך לחזור ולברך (מ"ב ס"ק כד).
- ח. יש מוסיפים שיזהר משיחה בטלה עד אחר אפיקומן (שלי"ה, פמ"ג ס"י תפו משב"ז ס"ק יח), ובחק יעקב (סי' תעה ס"ק יד) שזה חומרא יתירה.

שולחן עורך

- א. ברמ"א (סי' תעב ס"ז) כתב לכתחילה יסב כל הסעודה. ומנהג העולם שאין מסיבים, בפרט דלראבי"ה הרי אינו דרך חירות ואין רגילים בזה.
- ב. יזהר שלא יאכל ולא ישתה הרבה יותר מדאי כדי שיהא תאב לאכול האפיקומן, ואם אין מתאוה כלל לאכול אינו מצוה מן המובחר. ואם נפשו קצה באכילה אינו יוצא ידי חובתו. (שו"ע ס"י תנו ס"ב, מ"ב סק"ו).

צפון

- א. לכתחילה טוב שיאכל אפיקומן שני כזיתים, א' זכר לקרבן פסח, וא' זכר למצה הנאכלת עמו. (מ"ב ס"י תעז ס"ק א). החתם סופר היה בולע ב' הכזיתים ביחד. (מנהגי חתם סופר פ"י, יז). וי"א שיאכלם בזה אחר זה. (הליכות שלמה פ"ט נד, ועיי"ש שמיישבים מנהג החת"ס). ומעיקר הדין די בכזית אחד. (שו"ע שם ס"א).
- ב. אף נשים חייבות באכילת אפיקומן. (מ"ב שם סק"ו).
- ג. יאכלנו בהסיבה, שכת ואכל בלא הסיבה, אם אין קשה לו האכילה יחזור ויאכל. (שו"ע שם, מ"ב סק"ד).
- ד. יהא זהיר לאכלו קודם חצות. (שו"ע שם). ויש שלא נזהרו בזה. (שבה"ל ח"ט ס"י סא, ע"פ מנהגי החת"ס). ויש שנתנו עצה שיאכל כזית מצה לשם אפיקומן קודם חצות, וכזית מצה בגמר סעודתו. (עי' אבני נזר או"ח ס"י שפא, ובמנחת יצחק ח"ט ס"י מח).
- ה. אחר אכילת אפיקומן אין לאכול שום דבר. (שו"ע ס"י תע"ח ס"א) ונכון ליזהר בשתיית כל המשקין חוץ ממים. (מ"ב

ס"ק ב). וכל משקה שאין בו טעם חזק ואינו מבטל טעם מצה מותר לשתותו. (מ"ב סי' תפא סק"א). ומותר בתה. (באה"ט שם סק"א, ונחלקו בקפה).

ו. אכל אחר אפיקומן יחזור ויאכל אפיקומן. (מ"ב סי' תעח סק"א).

ז. נהגו להצניע חתיכה מהאפיקומן לשמירה. (עיין באה"ט שם סק"ד ושע"ת סק"ד).

ברך

א. שוטפים ומדיחים הכוס, שיהא נקי, ויזהר בזה משום הידור מצוה. (מ"ב סי' תעט סק"א). ומוזגים כוס שלישי. (שו"ע שם ס"א).

ב. בעל הבית מזמן, אף אם יש אורח. (שו"ע שם, מ"ב ס"ק יג). ויכול ליתן רשות לאחר לברך. (שו"ע הרב ס"ט).

ג. לא יברך אחריו, ולא ישתה יין בינו לכוס רביעי. (שו"ע שם).

ד. שתה בלא הסיבה אינו חוזר ושותה, כיון שצריך לברך נראה כמוסיף על הכוסות. (סי' תעב ס"ז). ואם נשאר בכוס ולא התחיל הלל, יכול לשתותו. (ביה"ל שם ד"ה אין).

ה. שכח יעלה ויבא ונזכר אחר ששתה הכוס, י"א שחוזר ומברך ברהמ"ז ואינו מברך על הכוס. (שבה"ל ח"ט סי' מא

ב, ועי' ביה"ל סי' תעב ס"ח ד"ה שלא. ועי"ע תשובות והנהגות ח"א סי' שח), וי"א שחוזר ומברך על הכוס ויברך בפה"ג וישתהו. (הליכות שלמה פ"ט ס).

הלל

א. מוזגים כוס רביעי, וכוס של אליהו הנביא, ופותרים הדלת ואומרים שפוך חמתך. (שו"ע סי' תפ ס"א, מ"ב סק"י).

ב. טוב לכתחילה להקדים לומר הלל עם ברכתו שלאחריה קודם חצות. (שו"ע סי' תעז ס"א, מ"ב סק"ז), ולא נהגו להקפיד על זה. (עיין מעשה רב קצא, א"א בוטשאטש מהדו"ת ס"ס תעז).

ג. מצוה להדר לומר הלל בשלשה שיהא אחד אומר לשנים הודו והם יענו. ויכול לצאת בזה באשתו ובניו. (מ"ב סי' תעט סק"ט).

נרצה

א. יעסוק אדם בסיפור יציאת מצרים עד שתחטפנו שינה. (שו"ע סי' תפא ס"ב). ואם רוצה לישון כדי שיוכל להתפלל היטב למחר יש להקל. (סידור יעב"ץ).

ב. יקרא על מטתו רק פרשת שמע או ג' פרשיות וברכת המפיל, אבל לא שאר פסוקים. (שו"ע שם ס"ב, מ"ב סק"ד).